

Anmeldelser.

Af Hans Knudsen.

I.

Chr. Heilskov: *Dansk Provinstopografi*, historisk-topografisk Tidsskrift-Index for Danmark udenfor Hovedstaden. 1920. Emil Wienes Boghandel, København.

De sidste Aartiers stigende historiske Interesse, som dog mest har taget Retning mod Lokal- og Personalhistorien, mindre mod Rigshistorien, har medført, at Publikationernes Mængde er blevet saa stor, at Opsøgningen af det trykte Materiale til et Steds eller en Egns Historie og Topografi efterhaanden var blevet et meget brydsomt Arbejde. Fra 1915 havde man ganske vist Svend Dahl & Th. Dossings Dansk Tidsskrift-Index, men alt, hvad der laa forud, maatte opsøges i Tidsskrifter, Ugeblade, og hvor man ellers kunde faa Held til at søge det frem, naar de store Bibliotekers Kataloger ikke slog til, eller naar Forholdene medførte, at man vanskeligt kunde komme til at benytte dem.

Alle Dyrkere af Landets Historie maatte derfor med Glæde hilse Fremkomsten af „Dansk Provinstopografi“, som Chr. Heilskov udgav i 1920. Hvis den havde opfyldt, hvad den lovede, var der her skaffet baade den interesserede Læser og Topografiens mere aktive Dyrkere et fremragende Hjælpemiddel, og ganske vist maa man ogsaa være Forf. taknemmelig for det store Arbejde, han har præsteret, men det er beklageligt, at det er nødvendigt samtidig at advare Brugeren mod at stole paa, at alt ogsaa er kommet med indenfor de angivne Rammer, nemlig: alt det Stof, der kunde henføres til en bestemt

Lokalitet, København undtagen, som fandtes i de gennemgaaende Tidsskrifter fra deres første Begyndelse og til 1912—1918. Det er for det første her uheldigt, at disse Rammer i sig selv lider af nogen Løshed, thi det er ikke praktisk, skønt det siges ordnet saaledes af praktiske Grunde, at Gennemgangen af Tidsskrifter og Aarbøger standser med 1912, naar dog en Række nærmere betegnede Tidsskrifter, der særlig beskæftiger sig med Topografi, samtidig meddeles at være ført op til 1918. Værre er det dog, at dette ikke er gennemført i det angivne Omfang. Saaledes nævnes nærværende Tidsskrift blandt dem, der er ført op til 1918, skønt det ved Eftersyn viser sig, at intet af Stoffet fra Aarene 1917—18 er medtaget. Dette kunde nu være et tilgiveligt, isoleret Uheld indenfor disse Aar, der vel nærmest maa ses under Synspunktet, Tilgift, og hvis man kunde stole paa, at Forf. i de gennemgaaede Tidsskrifter m. v. fra før 1912 havde medtaget alt det Stof, der kan henføres til en bestemt Lokalitet, var der ingen Grund til at opholde sig over det, men saaledes forholder det sig desværre ikke.

Det ser ud til, at Gennemgangen ikke har strakt sig videre end til Indholdsfortegnelserne, og det er ikke i alle Tilfælde tilstrækkeligt. I Jydske Samlinger I. R. VII Bd. S. 142 ff. findes der saaledes en Samling under Titel: Breve og andre Skriftstykker af Ribe Stiftsarkiv. Denne Samling er ikke medtagen under Ribe, hvad der er uheldigt, men kan tilgives, da de fleste af de med fed Overskrift meddelte enkelte Stykker ikke omhandler Stiftsstaden, men Lokaliteter i Stiftet, f. Eks. 1. Den kongelige Lensmands Kollats for en Præst i Aadam 1620, 3. Andragende fra en Præst paa Manø (med en 3 Siders Beretning om Forholdene paa Øen), 9. Beskrivelse over Vinding og Vind Sogne 1683 i Ulvborg Herred (5½ Side). Dette er topografisk Stof af høj Rang, som man nødigt vil undvære, og Henvisninger dertil mangler, hvor de burde have været. Overfor saadanne Mangler er det en ringe Trøst, at Husmoderens Blad, Verdens-Spejlet, Familiejournalen m. v. synes gennemgaaede med megen Flid, saa at der er Haab om, at alskens journalistiske Rejsebrevne fra de senere Aar er kommet med.

Nu kunde man maaske tro, at Anmelderen havde været

særlig ude om at finde Mangler ved Bogen, men de her nævnte er konstateret blot ved lejlighedsvis Benyttelse, og Gunnar Knudsens Anmeldelse i Fortid og Nutid III S. 206 viser, at ham er det gaaet ligesaa. I et Gensvar til Anmeldelsen (smst. IV S. 81) forklarer Forf. de af Gunnar Knudsen paapegede Manglers Fremkomst ved det hændelige Uheld, at nogle Katalogsedler maa være bortkomne under en Flytning. Det synes at være beklageligt mange, hvis ogsaa de her paatalte Mangler og maaske flere endnu skal forklares paa den Maade.

Hvad Værkets Ydre angaar, maa det, med al Hensyntagen til Tryk- og Papirprisernes uhyggelige Højde paa det Tidspunkt, da det fremkom, bemærkes, at det er for beskedent. Papiret ser ikke ud til at være beregnet paa en Haandbog, der skal bruges gennem Tiderne, og meget savner man Sideoverskrifter. Hvis det behandlede Amt var anført der, vilde Bogen være langt mere overskuelig. I et topografisk Værk er det i og for sig forvirrende at have Danmarks Amter følgende paa hverandre i alfabetisk Orden, og da denne Ordning paa Grund af de manglende Overskrifter ikke fremtræder klart, maa man altid ty til det store alfabetiske Register over alle omtalte Lokalteter, som Bogen heldigvis er udstyret med, for blot at finde det Amt, man søger.

Trods Manglerne staar alle Dyrkere af Danmarks Topografi og Historie dog i Gæld til Forf. for det uundværlige Hjælpemiddel, han har givet dem i Hænde efter eget Initiativ og for mere Arbejde end Løn, han bør ikke have Skam til Tak, men det bør paa den anden Side ej heller forties, at der er Huller i hans Net, saa at der endnu er et og andet at fange paa de Steder, hvor han har været.

II.

H. P. Hansen: *Natmændsfolk og Kjæltringer*, I—II, 1921—22. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.

Det banebrydende Værk om Tatere og Natmandsfolk er F. Dyrlands, og det saa Lyset i 1872, altsaa paa et Tidspunkt, da den moderne Fattiglovgivning paa den ene Side og Befolkningens Befrielse for de Fordomme,

der skabte Rakkerinstitutionen, paa den anden Side havde gjort Forholdene saa vanskelige for Natmændene, at de gamle, der endnu var tilbage, kummerligt skaffede sig Føden, mens Ungdommen alt var gaaet op i den øvrige Befolkning.

Dyrlunds Værk er derfor ikke grundet paa Selvsyn, men paa et omfattende Studium af det trykte og utrykte Materiale, det sidste dog kun i Centraladministrationens Arkiver. Han gør derfor særlig Rede for de Overvejelser, Kæltringeproblemet maatte bevirke i Regeringskredse, og for de Forordninger, de resulterede i, mens han kun i ringe Grad fører Læseren intimt sammen med det Folk, Bogen drejer sig om. Til Trods for denne Behandling paa Afstand bliver han dog klar over, at Zigeunere eller Taterne og Natmænd ingenlunde var det samme. De sidste var alleroftest „Landsbørnernes eget Kød og Blod“ (S. 90), mens Taterne var Zigeunere, altsaa Udlændinge, som man altid søgte at faa jaget ud af Landet. Han tager Afstand fra V. A. Worsøe, der mente, at Natmændene var en nationaliseret Levning af de forrige Taterne (S. 259) og betegner deres Prælinkvant-Sprog som fordækt Jydsk (S. 333). Dog mener han, at Natmændene ikke er helt uden Zigeunerblod. De er af blandet Oprindelse, hvor „Sigenertypen træder frem og Sigenersfysionomiet skiner igennem i enkelte Eksemplarer saa langt ned i Tiden, som der i Jylland er Natmandsfolk“ (S. 321), og han bestemmer det jydsk Natmandsfolk „som et arveligt Vandringsfolk, der baade betragtede sig selv som adskilt fra den øvrige Nation, og af denne igen betragtedes paa samme Maade“ (S. 218), men af dette har et — tilmed ved Krydsning fortyndet — Afkom af Taterne kun udgjort en ringe Brøkdel (S. 357).

Senere er Folket navnlig blevet behandlet af A. Gaardboe i hans Bøger: De sidste Natmandsfolk i Vendsyssel (1900) og Himmerlands Rakkere I (1903) og II (1912). Hans Kildemateriale er i 1ste Del især gamle Folks Beretninger og til Dels Lokaladministrationens Arkiver (Kirkebøger og Retsprotokoller i det jydsk Landsarkiv), mens 2den Del, efter hans Død udgivet af C. Klitgaard, i højere Grad er baseret paa Arkivstudier. Med ham kommer man derfor ganske anderledes end hos Dyrlund

i intim Berøring med Omløberne og lærer dem at kende i al deres Usseldom. De bliver levende Mennesker, set paa tættest Hold, ikke som hos Dyrhund en Horde til summarisk Behandling fra oven.

I forskellige Enkeltspørgsmaal tager han Afstand fra Dyrhund og ser mere nøgternt paa deres Forhold. Han mener saaledes, at i Virkeligheden har kun faa af de himmerlandske og vendsysselske Rakkere været fortrolige med Kæltringesproget, og at den famøse „Kæpkastning“ næppe har været opfattet som nogen alvorlig Ceremoni i yngre Tid. Derimod er han enig med Dyrhund i Spørgsmaalet om deres Herkomst. Hovedtilgangen var indenlandsk — Rakkerens Kys kunde have en vidunderlig dragende Magt paa Bønderpiger —, men hist og her sporer han Taterblodet (Vendsyssel S. 125).

I den nyeste Tid har Museumsforstander H. P. Hansen i Herning taget Natmandsfolket op til fornyet Behandling. I 1921 forelaa første Bind af hans Værk færdigt under Titelen: Natmændsfolk og Kjæltringer, der ligesom Dyrhunds Bog tilsigter en mere almindelig Behandling af Emnet, og Aaret efter kom andet Bind med samme Titel og Tilføjelsen: i Vestjylland, hvor han ligesom Gaardboe giver en detailleret Beretning om Kæltringerne i en bestemt Egn.

I Modsætning til Dyrhund afviser Forfatteren fuldstændigt enhver Indblanding af Taterblod. „Følger man Natmænds- og Kjæltringeslægterne saa langt tilbage, som Kilderne tillader, og op til Nutiden, vil man forgæves lede efter fremmed Blod. Her skal blot noteres, at man aldrig i Kirkebøgerne træffer Zigeuner- og Kjæltringenavne sammen, f. Eks. ved Vielser eller Barnedaab, og blandt de næsten utallige Retssager, jeg har gennemgaaet, hvori Kjæltringer var indviklet, traf jeg aldrig Zigeunere nævnt. Kjæltringernes og Natmandsfolkens Navne er, i Modsætning til Zigeunernes, danske eller saadanne, som har været alm. brugte af danske, og deres hemmelige Sprog, der ved Siden af Fantasien i særlig Grad har paatrykt disse Folk et „orientalsk“ Præg, afgiver netop det bedste Bevis for, at vore Folk var Zigeunerne uvedkommende.“

Det, der skilte dem fra alle andre, selv de slettest stil-

lede, var Uærligheden, den Forbandelse, at de selv var urene, og deres Afkom efter dem. Deres Fad og deres Krus kunde ingen ærlig Mand bruge. Alt Samkvem med dem blev en Umulighed, og derfor maatte de blive noget for sig selv, som ikke kunde gaa op i den øvrige Befolkning, før Fordommen mod dem var ryddet af Vejen. Saaledes blev f. Eks. Natmandens Børns Skolegang et Problem, som kunde volde Myndighederne alvorlige Vanskeligheder.

Rakkerens Bestilling var oprindelig at gaa Bøddelen til Haande. Dertil kom saa at flaa selvdøde Dyr, fjerne Aadsler, feje Skorstene, besørge Renovationen i Byerne og paa Herregaardene samt gilde Husdyr, altsammen uærlige Bestillinger, andre ikke kunde befatte sig med uden Uære. En stor Del af dem var derfor fastboende og havde deres gode Udkomme, da det jo paa sin Vis var privilegeret Næring. Andre var mere omstrejfende og levede af Glarmesteri, Kedelflikkeri og et ret paagaaende Tiggeri samt lejlighedsvis Tyveri, hvorfor nogle Forfattere har villet sondre mellem fastboende og Omstrejferne (Glarmesterfolket) som Folk af forskellig Herkomst, saaledes at der skulde være mere Taterblod i de sidste, mens deres sidste Historieskriver hævder, at de er eet Folk.

Som bekendt har Kæltringernes Hjælpesprog, som de eller i hvert Fald nogle af dem brugte indbyrdes, stærkt bidraget til den tidligere gængse Tro paa deres fremmede Herkomst. Naar dette Sprog bruges til Bevis baade for og imod fremmed Herkomst, er det af Betydning saa sikkert som muligt at faa fastslaaet, hvorledes det virkelig har været, og Forfatteren meddeler derfor et lille Leksikon over „æ Skojsersprog“. Naar man ret efterser det Materiale, hvorpaa denne Ordsamling er bygget, tager det sig meget spinkelt ud, hvilket dog skyldes Forholdene og ikke Forf. Hovedgrundlaget er N. V. Dorphs Rotvelsk Lexicon 1824, som har ca. 500 Gloser, samt 2. Udgave deraf 1837, 38 Gloser, indberettede 1821 af Justitsraad Neckelmann i Randers, ca. 130 Optegnelser fra 1880erne efter en gammel Skojerkvinde fra Sal i Vinderup Sogn, ca. 70 Ord efter Else Katrine Mus i Dejbjerg, optegnede af Mylius Erichsen, „Den jyske Hede“ 1903. Hertil kommer endelig ca. 200 Ord, som Forfatteren har

indsamlet i Samtaler med „Kjælle“ Casper, der døde i Aug. 1923, 82 Aar gammel. Alt i alt kommer der kun godt 500 forskellige Ord ud af hele Indsamlingen, altsaa et magert Materiale grundet paa, hvad fem Personer (eller maaske nogle faa flere, da Neckelmanns Meddeler eller Meddelere ikke kendes) har kunnet af dette Sprog. Da der mellem Dorphs Leksikon og de øvrige Optegnelser er den Forskel, at en Række Ord af jodisk og indisk (Zigeuner) Oprindelse mangler i de sidste, antager Forf., at disse ikke med Rette kan medregnes til Sproget, og anfører til Støtte for denne Antagelse, at Dorphs Kilde, „Professoren“ i Viborg Tugthus, paa Grund af Vandring med Zigeunere i Udlandet raadede over et Ordforraad, der var paavirket af disse fremmede Omgivelser og derfor ikke kan tages som Norm for de hjemlige Kæltringers Maal. Alle Ord af saadan Oprindelse, der ikke genfindes i de andre Ordlistor, betragter han derfor — i øvrigt i bedste Overensstemmelse med sit Hovedsynspunkt, Kæltringernes hjemlige Oprindelse — som deres Sprog uvedkommende. Efter denne Udrensning bliver tilbage i Skojsersproget kun ca. 300 Gloser, nemlig: for det første en Hoben Ord af utvivlsom nordisk, ja jydsk, Oprindelse, dernæst ikke faa ubestemmelige og endelig en Mængde af fremmed Oprindelse (Latin og andre romanske Sprog, Græsk, tysk Tyvesprog, ogsaa kaldet Rotvelsk, samt nogle faa Ord af Zigeunersproget).

Det er saaledes ogsaa efter denne Reduktion en meget international Blanding, og som Forklaring paa Kæltringernes Antagelse af dette „Sprog“ anfører Forf. blot deres mange og lange Fængselsophold, hvor de havde Lejlighed til at lære Rotvelsk, og desuden Samvær med andre Omstrejfere, der maaske kom videre om. Dyrhund antager derimod, at der ligefrem har fundet en hel Invasion af rotvelsk talende Omstrejfere Sted. Da ingen historisk Kendsgerning bekræfter Dyrhunds Hypotese, kan den utvivlsomt lades ganske ude af Betragtning, men om Forf.s derfor er tilstrækkelig Forklaring, er noget andet.

Selv om de fortrinsvis yngre Kilder, Forf. har benyttet, intet melder om Blodblanding mellem Kæltringerne og fremmede Omløbere, er det dog ikke dermed bevist, at noget saadant ikke har fundet Sted i ældre Tid. Da

var der i hvert Fald Taterne i Landet, og et Kongebrev af 17. Januar 1598 byder, at de Kvindfolk, der i Aar og Dag har været i Selskab med Taterne, skal hudstryges. Det kan efter Udtryksformen utvivlsomt ikke dreje sig om Taterkvinder, og at den selskabelige Forbindelse med Taterne ikke skulde have affødt Afkom, turde være en urimelig Tanke. Et Kongebrev af 31. Maj 1589 meddeler desuden, at der mellem Taterne fandtes „forskellige løsagtige og tjenesteløse Folk, der ere fødte her i Riget, men ikke have Lyst til at bruge nogen ærlig Haandtering.“ Endelig omtaler et tredje Kongebrev af 28. Januar 1598, „at der allevegne i Nørrejyland findes en hel Hob Løsgængere, der strejfe omkring fra et Sted til et andet og bedrive stor Modvillighed og Bedrageri, dels under Paaskud af, at de ere Krigsfolk, der søge sig en Herre, dels under Paaskud af, at de ere Studenter eller Præster eller ere tjenesteløse“. Her er der ganske vist ikke Tale om Taterne, men sikkert nok om en i national Henseende meget broget Flok, der kunde have afgivet en god Grund for et saa internationalt præget Sprog som Kæltringesproget, og at de forskellige indfødte og fremmede Omløbere af begge Køn skulde have holdt sig i en saadan Afstand fra hverandre, at vore egne Kæltringer ikke skulde have meget betydelige Chancer for at have Aner i disse Skarer af internationalt Skrabsammen, turde være en usandsynlig Paastand, selv om Tilgangen har været overvejende hjemlig.

Ophøret af Invasionskrigene, den mere ordnede Administration, Enevælden medførte ogsaa paa Fattigvæsenets Omraade, har naturligvis meget bidraget til at standse en betydeligere Tilgang udefra, men der har dog ogsaa i det 18. Aarhundrede strejftet Taterbander om i Jylland. Saaledes udgik der 1711 20. Oktober et Reskript til Stiftamtmanden i Aalborg, i hvilket det hedder: „Saa som Vi have fornømmen, at et Parti løst Folk saasom Tartere og andre sig skal have sammenrottet paa adskillige Steder i Vort Land Nørre Jylland, fra Indbyggerne ej alene stjæler og røver, men endog dennem med Mordbrand truer, saa er Vores Villie, at du straks selv og ellers ved Amtmændene . . . den Anstalt gør, at med saadant løst Folks og Paks Paagribelse,

Straf og Udjagning af Landet efter Loven og vedkommende Forordninger uden Ophold vorder forholdt.“¹⁾

Nedenstaaende Forhør²⁾, fundet i Dronningborg Amts

¹⁾ Postmester C. Klitgaard har velvilligst gjort mig opmærksom paa dette Reskript.

²⁾ Anno 1736 den 24. Januar er udi Trust By, Tvillum Sogn, Silkeborg Amt, paa hans kgl. Majestæts Gods under det Skanderborgske Rytterdistrikt efter højædle og velbaarne Justitsraad Amtmand Trappauds Ordre holden Forhør af velbemeldte Herres Fuldmægtig, Niels Schelde, udi Overværelse af tvende Mænd, Rasmus Nielsen Tydsk og Hendrik Lauritsen, i bemeldte Trust over efterskrevne her i Egnen attrapperede Omløbere eller saakaldede Tartere, nemlig:

I. Anne Marie, en gammel Kvinde, som svarede paa Tilspørgelse:

1) at hun er født her i Landet, men kunde ikke sige, i hvilken By eller paa hvad Sted.

2) at hun intet Sted havde hjemme, men stedse havde omrejst.

3) havde hun ingen Pas eller Bevis uden alene en Seddel paa slet Papir fra Præsten Hr. Jens Nørholm i Gødvad, som hende blev tilbageleveret, at hun den 10. Novbr. 1734 der i Kirken havde været til Alterens Sakramente. Siden havde hun ej søgt bemeldte højværdige Sakramente.

4) at hun havde været 2de Gange gift, men var nu Enke, og at hendes Mænd havde været af lige Omløbere.

5) at [hun] havde 2de endnu levende Børn, som her var til Stede.

6) at hun og hendes Medfølgere næst afvigte Søndag 8 Dage havde separeret sig fra et andet Parti af deres Folk i Lemming, bestaaende af 2de Mandfolk, 6 Kvinder og 6 Børn foruden en voksen Bondedreng, som tjente i en liden By i Nærværelsen[!] af Pinds Mølle, som de ikke vidste at navngive, som havde kvitteret sin Tjeneste og fulgt med dennem, men vidste ikke, hvor de gik hen.

II. Anne Marie, en Datter af næst forrige, paa 1ste og 2det Spørgsmaal svarede ligesom næst forrige.

3) havde ingen Bevis om hendes Kristendom, ikke heller, at hendes medhavende 2de Børn vare døbt.

4) hendes Mand var hvervet til Krigstjeneste sønder Hadersleb, men kunde ej sige under hvilket Regiment.

5) havde med sig en Pige-Barn 5 Aar og en Dreng-Barn 1 Aar og 1 Maaned gammel.

6) forklarede ligesom hendes Moder.

III. Anne Sophie, en Datter af den først anførte,

Kopibog for 1736, vidner yderligere derom. Ganske vist nævnes der intet om Forbindelser med Natmandsfolket deri, men en Bondedreng er dog rendt med dem, saa de har ikke i nogen særlig Grad isoleret sig fra den øvrige Befolkning. De fleste af dem er endog fødte her i Landet, og de Navne, de bærer, rober dem ikke som Zigeunere, og mens Forf. hævder, at Natmændenes udelukkende danske Herkomst ogsaa bevises af deres Navne, ses Zigeunere her at have baaret Navne af samme Slags.

Naturligvis skal man være varsom med at slutte for meget af en enkelt Kendsgerning, og Anmelderen har ikke noget særligt Kendskab til de omhandlede Forhold, men det turde dog være usandsynligt, at baade Zigeu-

ungefær en Snes Aar, ugift og har altid fulgt med fornævnte hendes Moder og Søstre.

IV. Elisabeth over 40 Aar, svarede paa første og anden Post som først anførte.

3) havde ingen Slags Bevis om hendes Daab eller Altergang, men sagde, hun var Katolik.

4) at hendes Mand, som havde staaet i Tjeneste under Marie Regimentet, var for 6 Aar død.

5) havde 3de endnu levende Dreng-Børn: Holger ungefær 16 Aar, Wilhelm ungefær 6 à 7 Aar, som medfulgte. Derforuden havde hun paa Ryggen en Datterdatter, hvis Moder skal være død. Paa

6) svarede hun som den første.

V. Dorte vidste ej sin Alder, svarede paa 1ste og 2den Post som de andre.

3) havde ingen Bevis om hendes Daab eller Altergang.

4) skal have haft Troløvelse med først anførte Kones Søn, som hun sagde at være hvervet til Krigstjeneste sønden Hadersleb, men vidste ej under hvad Regiment.

5) havde ingen Børn. Paa

6) Post svarede, at hun ej var hos de andre i Lemming.

VI. Cathrine, ungefær 40 Aar, svarede paa 1ste og 2den Post som de andre.

3) havde ingen Bevis angaaende hendes Kristendom.

4) var gift anden Gang, men vidste ej, hvor Manden var.

5) havde med sig 2de Børn: Christence ungefær 14 Aar født i Sverige, og Holger 7 Aar født her i Landet.

Er i alt gamle og unge 14, som saaledes er eksamineret. Forhørt og optegnet ved

N. Schelde.

ner og Kæltringer til den Grad skulde have været beherskede af Tanken om Blodets Renhed, at der paa deres Vandringsfærd ikke skete et og andet, som kunde virke i modsat Retning, da intet af de to Folk dog ellers har noget særligt Ry for Varsomhed i slige Henseender.

Det maa i øvrigt indrømmes Forfatteren, at han i 2. Bind af sit Værk bringer et overvældende Materiale i Marken for at bevise sin Paastand, Kæltringernes danske Oprindelse.

Mens Gaardboes Skildring mest skyldes den lokale Tradition, er alt her saa vidt overhovedet muligt støttet paa Arkivstudier, Kirkebøger, Retsprotokoller, og Straffeanstaltens Arkiver er gennemgaaet i et Omfang, som ingen af de tidligere Forskere har naaet. Til Trods for Kæltringernes omflakkende Liv og overordentlige Losaglighed er det lykkedes i en forbavsende Grad at faa udredet Slægtskabsforholdene inden for „Muse-“, „Svine-“ og Kvembjærgfolkene og alle de andre Æter, og de mere fremragende Personer er fulgte fra Fødselen lige til deres elendige Død; men nogen Forskel kan der naturligvis ikke blive paa de saaledes aftegnede Levnedsløb.

Anmelderen maa tilstaa, at intet Steds i det tilvebragte Stof dukker Zigeunere op, men Spørgsmaalet er jo, om man i den Grad kan bygge paa disse hovedsagelig yngre Kilders Tavshed, da dog Iagttagere af Kæltringefolket tydeligt har ment at kunne spore Taterblod i enkelte Eksemplarer af Racen. Vel er Blicher, Goldschmidt, Carit Etlar og Mylius Erichsen i deres Iver for at gøre disse Nordens Nomader yderligere interessante gaaet meget for vidt, da Signalementerne paa dem, som Forfatteren har indsamlet i store Mængder, faktisk hyppigst udviser blaa Øjne. Den berømte „Taterkonge“ Johannes Akselsen havde efter det Signalement, Forfatteren anfører, brunt Haar og blaa Øjne, men det brune Indtryk af ham forstærkes noget ved et Signalement, Dyrland har ar ham (S. 223), ifølge hvilket ogsaa Skæg og Øjenbryn var brune, dog gør heller ikke denne Tilføjelse ham til en sort Tater.

Forfatterens Undersøgelse angaaende de vestjydske Kæltringer viser, at der i forskellige Sogne har været „Stamhuse“, hvor de bosiddende Natmænd holdt til og

passede deres Næring, og hvortil de omvankende tyede hen, saaledes at der var livlig Forbindelse mellem de forskellige Avlscentrer. Racen vedligeholdtes hovedsagelig ved egen Yngel, men fik dog nu og da lidt Tilgang udefra, endog af Gaardmandssønner og -Døtre, og intet i Navnestoffet peger i Retning af Tilgang fra Udlandet.

Skønt Forfatteren skriver kvikt og er en god Fortæller, saaledes at hans Værk gennemgaaende frembyder en virkelig tiltalende Læsning, maa det dog bemærkes, at de mange Biografier i sidste Del, hvor hver af disse Vagabonders Levnedsløb fra Fødsel til Død skildres saa indgaaende, som det drejede sig om Samfundets mest fortjente Medlemmer, virker noget ensformig. De bogstavrette Udskrifter af Forhørsprotokoller med Gengivelsen af de forskellige Skrivers fuldkomment ligegyldige Brug af store og smaa Bogstaver m. v. er et ganske unødvendigt Onde baade for Forfatter og Læser. Der er heller ikke nogen Grund til at skrive Xstian og Xstensdatter (II, S. 416) i Stedet for Chri, fordi Præsten i Kirkebogen paa dette Sted, som meget almindeligt i Datiden bruger græsk Chi.

Forkortelser som: denne Gg. og ell. for eller i Forfatterens egen Skrivemaade virker ej heller behageligt i Bøger, som ellers vidner om Interesse for det ydre Udstyr.

Dette er dog uvæsentlige Indvendinger, der ikke skal berøve Forfatteren den Ros at have skrevet den bedst underbyggede Bog om Kæltringerne, der endnu har set Lyset.

III.

Landsbyen Dons. En historisk Fremstilling ved Poul Lindholm. 1922.

Friskolelærer Poul Lindholm, der i 1911 udgav „Starup Sogn i Bruskerred“, har i 1922 udsendt en smuk Bog, hvis Papir dog er mere svært end holdbart, om Landsbyen Dons, der ligger i Nabosognet Almind, Norden for Kolding.

Den har sin Interesse som Skildring af den rene Bondeby. Der er hverken Herremænd, Præster eller Degne at tage fat paa, og man føler intet Savn i den Anledning,

da man slipper for vidtløftig Skildring af Forhold, der ofte er lidet forskellige paa de forskellige Steder. Derimod er de 8 Gaarde, Dons oprindelig bestod af, behandlet meget udførligt, hver Gaard for sig med Besiddere og senere Afbyggerejendomme med deres Ejere fra c. 1660 og til Nutiden.

Det er en Selvfølge, at saare meget af dette kun kan appellere til den snævre lokale historiske Interesse, men Forfatterens Beherskelse af Stoffet, hans gode Benyttelse af de utrykte Kilder og den stedlige Tradition, hans Kærlighed til Opgaven og levende Fortælling vækker dog ogsaa den for Egnen fuldstændig fremmede Læsers Opmærksomhed.

Paa Grundlag af det ualmindelig fuldstændige Kildemateriale, der haves fra denne gamle Ryttergodsegn, har Gaardenes Historie kunnet udredes meget paalidelig, og det er i sig selv et meget fortjenstfuldt Arbejde, men det, der mest glæder den, der kommer udefra, er de udmærkede Levnedstegninger og Karakteristikker af Donsinger fra 19. Aarh. Der er den gamle Storbonde Christian Henriksen Ravn, kaldet Chr. Dons, 1786—1863. Han var en Arbejdets Mand med Kæmpekræfter, der krævede det yderste af sig selv og af sine undergivne, ja af Børnene, og var dog vel lidt af dem. Tung af Sind var han dybt religiøs, men paa gammeldags Manér. Hverken Herrhuterne eller Grundtvigianerne senere var rigtig noget for ham. Han tømte daglig sin Brændevinsflaske, uden at det kunde mærkes paa ham, og lejlighedsvis Smugleri til Husbehov var for ham ingen Synd. Skønt han vandt Gaard ved som tyveaarig at tage en Enke paa 45, vandt han dog ikke Rigdom derved. Den slæbte han selv sammen, om end han fik en Slump Penge med sin anden Kone, som kun var 19 Aar gammel, da han i 1814 ægtede hende. Paa Gaardbrugets Omraade var han en Fremskridtsmand, og en Række Breve viser, at Arbejdsnæven ogsaa kunde føre Pennen med Færdighed, men helst i alvorsfuld, højtidelig Stil.

Samtidig rummede Dons en anden særpræget Bondeskikkelse, Fynboen Peter Larsen Skræppenborg, der havde købt Donsgaard. Ogsaa han holdt paa gammel Bondesæd i det daglige Liv, men ved sin Virksomhed som

Lægprædikant og sin Tilslutning til den grundtvigske Bevægelse blev han en landskendt Mand og en Bonde af en ganske anden Slags end Chr. Dons, der nok kunde lide at drille ham, hvor han kunde komme til det. Aandeligheden kunde jo ogsaa gaa for vidt, naar en ung, meget aandelig interesseret Mand kunde hævde, at den bedste Bonde var den, der passede sin Gaard daarligst. I Skildringen af Skræppenborg støtter Forf. sig i meget paa tidligere Biografier af ham, men hans eget udpræget grundtvigske Stade giver den Liv og Varme, og den bliver til Historien om Grundtvigianismens Gennembrud i den Egn.

Hvad Anmelderen savner i Værket, er Præcision i Tidsangivelserne. Der er Masser af Aarstal, men Forf. undgaar helst at nævne Datoer, og Mangelen af dem er meget generende for dem, der ellers med Fordel kunde have benyttet Bogen som Kilde ved slægtshistoriske Arbejder og lign. Det skal indrømmes, at Datoer bryder Roen i den episke Stil, Forf. saa udmærket bruger, men dette Hensyn kan i hvert Fald ikke gøres gældende i de Stamtavlestykker, der slutter Bogen. I dem forekommer kun Aarsangivelser, aldrig Datoer, og det er dog for magert.
